

11 травня
2023

КОНЦЕПТУАЛЬНІ,
МЕТОДОЛОГІЧНІ
ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ
СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ,
ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ
IV МІЖНАРОДНА НАУКОВО-
ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА
ДРАГОМАНОВА | 01601 Україна, м. Київ, вул. Пирогова, 9

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

**УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
ННІ «Інститут філософії та освітньої політики»
Кафедра соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики**

IV МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

**«КОНЦЕПТУАЛЬНІ, МЕТОДОЛОГІЧНІ
ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ
СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ, ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ
ТА ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ»**

11 травня 2023 року

Матеріали доповідей та виступів

Київ
2023

УДК 1: 37 (075.8)

ISBN – 9-789-40368-859-5

Концептуальні, методологічні та практичні проблеми соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики: матеріали доповідей та виступів учасників Міжнародної-науково практичної конференції, м. Київ, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 11 травня 2023 року. – К.: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. – 171 с.

Друкується за авторською редакцією

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

ISBN – 9-789-40368-859-5

© УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023

© Автори, 2023

This article is devoted to studying the conceptual perspectives of using artificial intelligence technologies in education for the development of responsible citizenship (Council of Europe program "Digital Citizenship Education"; "Artificial Intelligence for the Social Good"). An analysis of the numerous ethical challenges the educational community faces in using artificial intelligence has been carried out.

Keywords: *artificial intelligence, education, ethics, education for responsible citizenship.*

Бобрицька В. І., професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, доктор педагогічних наук, професор (м. Київ, Україна);

Горбановська О. В., студентка другого (магістерського) рівня групи ІМОПз, Освітньо-професійна програма «Освітня політика», Навчально-науковий інститут філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (м. Київ, Україна).

РЕАЛІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ АВТОНОМІЇ ЗАКЛАДІВ ПОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: АКТУАЛЬНИЙ ДОСВІД В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

У статті обґрунтовано основні поняття автономії та організаційної автономії закладів повної загальної середньої освіти в Україні. Визначено особливості та стратегії розвитку організаційної автономії закладів освіти, ключові фактори, які впливають на реалізацію освітньої політики України у сфері організаційної автономії закладів повної загальної середньої освіти. Проаналізовано положення профільного законодавства щодо організаційної політики в закладах освіти.

Ключові слова: *автономія закладів освіти, організаційна автономія.*

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Українська система освіти знаходиться у процесі наближення до європейських стандартів повної загальної середньої та вищої освіти, невід’ємною частиною яких є високий рівень автономії в сфері управління та викладання у закладах освіти.

Автономія є широко застосованою концепцією в сфері освітньої політики, що протягом століть доводить свою ефективність управління в закладах освіти.

Для української системи освіти організаційна автономія є актуальною, адже Україна у спадок отримала централізовану систему освіти, що обмежує свободу закладів освіти та стає суттєвою перешкодою на шляху надання більших повноважень освітнім установами. А тому питання автономізації закладів освіти України є нагальною темою, особливо в умовах воєнного часу.

Метою статті є окреслення актуальних питань реалізації освітньої політики України у сфері організаційної автономії закладів повної загальної середньої освіти.

Аналіз наукових досліджень. Актуальні питання щодо реалізації освітньої політики України у сфері організаційної автономії закладів повної загальної середньої освіти досліджувалися різними науковцями. Нормативним підґрунтям для реалізації мети цього локального дослідження став аналіз Законів України «Про освіту» [5] і «Про повну загальну середню освіту» [9].

Теоретичною основою для здійснення цієї наукової розвідки стали праці В. Бобрицької, у яких досліджено аксіологічні виміри освітньої політики у контурах сучасних суспільних запитів [1], визначено пріоритети державної освітньої політики [2], зроблено аналіз сучасних освітніх реформ національної системи освіти [3; 4]; схарактеризовано критерії вивчення системи освіти України як об’єкту моніторингу [5].

Виклад основного матеріалу. Передусім зазначимо, що Закон «Про освіту» визначає автономію закладів освіти як право суб’єкта освітньої діяльності на самоврядування, яке полягає в його самостійності, незалежності та відповідальності у прийнятті рішень щодо академічних (освітніх), організаційних, фінансових, кадрових та інших питань діяльності, що провадиться в порядку та межах, визначених законом [6]. Так, процес автономізації освітньої діяльності в закладах освіти є надзвичайно важливим та актуальним, особливо у часи здійснення освітньої реформи. Адже саме від ефективності процесів управління залежить успіх та результат діяльності закладів повної загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО).

Автономізація діяльності ЗЗСО передбачає передачу функцій, що визначаються установчими документами. Тим самим поряд із передачею управлінських повноважень передбачається і передача відповідальності за результати діяльності, які досягнуто на підставі реалізації цих повноважень. Тож, автономія ЗЗСО має на меті підвищення рівня ефективності керування закладом освіти і з цим – підвищення ефективності надання освітніх послуг, підвищення їх якості. Слід вказати, що автономія ЗЗСО базується на самостійному виконанні своїх основних, допоміжних та супутніх завдань [7].

Основним завданням ЗЗСО є надання послуг зі здобуття початкової, базової середньої та профільної середньої освіти, тому і первинною автономією є академічна автономія, яка визначатиме особливість і унікальність закладу в наданні цих послуг. Саме заходи, вжиті у рамках реалізації академічної автономії, зумовлюють необхідність реалізації права на організаційну автономію. Адже саме організаційна автономія ЗЗСО визначатиме ті стратегічні та операційні заходи, за допомогою яких буде можливо реалізувати його стратегію, освітню програму та освітні траєкторії усіх здобувачів освіти. Від правильності визначення, ефективності реалізації організаційно-розпорядчих функцій у рамках організаційної автономії ЗЗСО залежить ефективність здійснення його місії [7].

На теперішньому етапі часто спостерігаємо абсолютне і непереможне бажання окремих керівників ЗЗСО отримати повну автономію для закладу, вважаючи, що лише вона здатна вирішити усі проблеми, які роками накопилися в освітній галузі. Звичайно, одним із шляхів вирішення проблем є осучаснення системи менеджменту в галузі, але її необхідно впроваджувати з комплексом інших заходів щодо модернізації освітньої галузі [8]. Автономія ЗЗСО дає можливість суттєвого підвищення ефективності освітньої та управлінської діяльності, якщо всі чотири напрями автономії (академічна, організаційна, кадрова і фінансова) комплексно об'єднані між собою [8].

Коли шкільною адміністрацією та педагогічною спільнотою було розпочато впровадження освітніх завдань, наданих академічною автономією, то наступним кроком має бути впровадження організаційних змін в управлінні закладом.

Зауважимо, що організаційна діяльність школи має значний вплив на розвиток сучасного ЗЗСО. Саме тому організаційна автономія закладу дає змогу його адміністрації шляхом самостійного формування власної структури й впровадження відповідних організаційних процедур у діяльність створити умови для ефективною і творчою реалізації завдань головного освітнього документу – освітньої програми [8]. Вдала організація діяльності ЗЗСО сприяє ефективному залученню і використанню усіх видів їх ресурсів: адміністративних, матеріально-

технічних, методико-педагогічних, комунікативних, інноваційних, технологічних, партнерських та інших. Слабка ж організація створює безліч проблем для всіх учасників освітнього процесу та призводить до ігнорування чи дублювання окремих завдань, що в кінцевому результаті погіршує якість освітнього процесу в цій школі [8].

Ефективність впровадження організаційної автономії ЗЗСО передусім залежить від шкільної адміністрації. Організаційна автономія реалізується за допомогою двох складників: організаційної структури закладу освіти; процедур, які регулюють взаємодії між окремими елементами організаційної структури. При цьому організаційна структура потребує впровадження нових процедур, відповідного навчання колективу та моніторингу результатів їх впровадження. Формування такої організаційної структури досягається довгим і системним шляхом. Саме тому заклади ЗЗСО повинні бути готові до реалізації додаткових стратегічних завдань.

На нашу думку, глибоке реформування системи освіти в Україні та зовнішні глобальні зміни пов'язані з стрімким розвитком і впливом цифрових технологій на людство. Тож, огляд релевантних до питання організаційної автономії положень профільного законодавства (Закон України «Про освіту» [6] і Закон України «Про повну загальну середню освіту» [9]) вказує на те, що ЗЗСО України, починаючи з 2020 року почали процес з суттєвої модернізації власної організаційної структури.

Із початком повномасштабної військової агресії російської федерації проти України 24 лютого 2022 р. система освіти України опинилася в нових реаліях функціонування, а перед освітніми менеджерами постали такі питання, які дотепер ніхто не вирішував [10]. Тому заклади освіти отримали більше повноважень в організації освітнього процесу в умовах воєнного стану. При цьому більшість повноважень, які отримують ЗЗСО відповідно до Законів України «Про освіту» (2017) та «Про повну загальну середню освіту» (2020), одночасно мають відношення і до організаційної автономії, і до академічної та кадрової автономії закладу. Саме тому їх застосування повинно бути комплексним.

Слід вказати, що відповідно до статті 9 Закону України «Про освіту» та статті 4 Закону України «Про повну загальну середню освіту» загальна середня освіта може бути організована за такими формами: інституційна (очна: денна, вечірня); заочна (дистанційна); індивідуальна (екстернатна, сімейна, вона ж – домашня, педагогічний патронаж) [6; 9]. Форма організації освітнього процесу залежить від безпекової ситуації в кожному населеному пункті та визначається рішенням військово-цивільних адміністрацій та самими освітніми закладами. Рішення приймається за участю батьків. Якщо батьки не погоджуються з очною формою навчання, вони можуть обрати дистанційну форму або

індивідуальний графік навчання, або перевести дитину на екстернатну форму навчання. Для учнів, батьки яких оберуть навчання онлайн, у закладі освіти можуть організуватися окремі класи з дистанційною формою організації освітнього процесу [6]. Для організації дистанційного навчання ЗЗСО обирають платформи, з якими працюватимуть із здобувачами освіти.

Розглянемо, детальніше, які саме статті Закону України «Про повну загальну середню освіту» [9] безпосередньо впливають на можливості організаційної автономії як в мирний час, так і в умовах воєнного стану.

Стаття 5 «Мова освіти в закладах загальної середньої освіти» [9] зобов'язує заклади освіти забезпечити відповідні права представників корінних народів, національних меншин щодо навчання на рідній мові. Тема забезпечення навчання рідною мовою залишається в Україні достатньо чутливою і тому керівництво шкіл, в яких учнівський контингент складається в тому числі з представників корінних народів або національних меншин повинно бути готовим до суттєвих організаційних перетворень у закладі [9].

Стаття 10 «Організація освітнього процесу» Пункт 2. На кожному рівні повної загальної середньої освіти освітній процес організується в безпечному освітньому середовищі та здійснюється з урахуванням вікових особливостей, фізичного, психічного та інтелектуального розвитку дітей, їхніх особливих освітніх потреб [9]. У цьому пункті вводиться поняття освітнього циклу. Освітній процес організується за такими циклами:

- перший цикл початкової освіти – адаптаційно-ігровий (1-2 роки навчання);
- другий цикл початкової освіти – основний (3-4 роки навчання);
- перший цикл базової середньої освіти – адаптаційний (5-6 роки навчання);
- другий цикл базової середньої освіти – базове предметне навчання (7-9 роки навчання);
- перший цикл профільної середньої освіти – профільно-адаптаційний (10 рік навчання);
- другий цикл профільної середньої освіти – профільний (11-12 роки навчання) [9].

Таким чином, шкільною адміністрацією під час організації освітнього процесу необхідно враховувати специфічні вимоги кожного циклу.

Пункт 4 статті 10 визначає виключне право педагогічної ради закладу встановлювати структуру і тривалість навчального року, навчального тижня, навчального дня, занять, відпочинку в межах часу, передбаченого освітньою програмою, відповідно до обсягу навчального

навантаження, встановленого відповідним навчальним планом з урахуванням особливостей дітей та специфіки регіону [9].

Положення статті 11 «Освітня програма» базуються на повноваженнях, які надані закладам освіти в межах організаційної автономії. Таким чином у пункті 1 цієї статті зазначається, що «заклад освіти розробляє та використовує в освітній діяльності одну освітню програму на кожному рівні (циклі) повної загальної середньої освіти або наскрізну освітню програму, розроблену для декількох рівнів освіти» [9], а сама «освітня програма закладу освіти схвалюється педагогічною радою закладу освіти та затверджується його керівником» [9].

Пункт 6 вказує, що «на основі визначеного в освітній програмі закладу освіти навчального плану педагогічна рада складає, а його керівник затверджує річний навчальний план (один або декілька), в якому конкретизується перелік навчальних предметів (інтегрованих курсів), обов'язкових для вивчення, вибіркового (за вибором учнів) освітніх компонентів, зокрема навчальних предметів, курсів, інтегрованих курсів, та кількість навчальних годин на тиждень (та\або кількість годин на навчальний рік)» [9].

Реалізація статті 12, що стосується формування класів (груп) у закладах загальної середньої освіти, яка вказує, що «з метою належної організації освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти формуються класи та\або групи...» також належить до завдань, які надані організаційної автономією [9].

Стаття 24, надаючи право керівнику освітнього закладу встановлювати конкретний перелік обов'язків працівників шляхом затвердження посадових інструкцій, реалізує право закладу освіти на організаційну та кадрову автономію [9].

Із зазначених у статті 38 Закону України «Про загальну середню освіту» [9] 37-ми прав і обов'язків керівника закладу майже 70% мають організаційно-розпорядчий характер.

Отже, можемо констатувати, що діюче законодавство надає значні власні повноваження керівникам і колегіальним педагогічним органам закладів загальної середньої освіти. Це свідчить, що організаційна автономія отримується закладами освіти «за замовчуванням», але ефективність від її впровадження буде залежати виключно від рівня менеджменту керівництва цих закладів [9].

Висновки. Організаційна автономія розпочинається із самостійного визначення режиму роботи закладу освіти, структури навчального року: за чвертями, триместрами, семестрами. Структуру та тривалість навчального року, навчального тижня, дня, занять, відпочинку між ними, форми організації освітнього процесу визначає педагогічна рада закладу загальної середньої освіти у межах часу, передбаченого освітньою програмою, та з урахуванням вікових

особливостей, фізичного, психічного та інтелектуального розвитку дітей, особливостей регіону тощо. Школи можуть обирати інші, крім уроку, форми організації освітнього процесу.

Для закладу освіти важливо мати можливість планувати організацію освітнього процесу протягом повного дня, коли у школі не лише проводять уроки у форматі, визначеному законом, а й організують інші освітні заходи: факультативи, гуртки, спортивні секції, творчі учнівські майстерні тощо. Ці можливості закладу мають забезпечувати місцеві органи виконавчої влади або органи місцевого самоврядування, у тому числі й ради об'єднаних територіальних громад.

Прийняття рішень з питань організації навчальної і позанавчальної діяльності опорної школи має бути відкритим і прозорим, реалізовувати принцип партнерської взаємодії з учнівською і батьківською громадами. Учнівський актив школи і батьки можуть і повинні сказати своє слово щодо часу підвезення учнів до місця навчання і проживання, початку першого уроку, графіка харчування, проведення загальношкільних заходів, залучення до співпраці формальних і неформальних організацій тощо.

Перспективою подальших досліджень є аналіз зарубіжного досвіду щодо реалізації освітньої політики України у сфері організаційної автономії закладів повної загальної середньої освіти.

Джерела:

1. Бобрицька В.І. Аксіологічний дискурс освітньої політики в контексті сучасних суспільних викликів. Освітня політика: філософія, теорія, практика [монографія] / За ред. В. П. Андрущенко; Авт. кол. : В. П. Андрущенко, Б.І. Андрусишин, В.І. Бобрицька, Р.М. Вернидуб та ін. К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. С.143-168..
2. Бобрицька В.І. Державна освітня політика України у сфері освіти осіб з особливими потребами. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2016. № 3-4. С. 53-58.
3. Бобрицька В.І. Освітні реформи України у вимірі педагогічної рефлексії. Ukrainian professional education = Українська професійна освіта : Scientific journal / Poltava V. G. Korolenko Nat. Ped. University. Poltava, 2022. Iss. 12. С. 18-23.
4. Бобрицька В.І. Сучасні освітні реформи в Україні: досягнення й новітні виклики. Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2019. Вип. 2 (14), с. 16-22.
5. Бобрицька, В. І.. Система освіти як об'єкт моніторингу. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 17» Теорія і практика навчання і виховання», (27). 2015. С. 19-34.

6. Закон України «Про освіту». Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
7. Романюк С.В. Автономія закладів освіти – форма менеджменту для підвищення їх ефективності. Педагогічний пошук № 3 (115), 2022 Взято з [file:///C:/Users/%D0%9E%D0%BB%D1%8F/Downloads/Pp%203\(115\)2022-22-25.pdf](file:///C:/Users/%D0%9E%D0%BB%D1%8F/Downloads/Pp%203(115)2022-22-25.pdf)
8. Автономія як шлях до ефективного менеджменту школи. Методичні рекомендації. / Сеїтосманов А., Фасоля О., Мархлевські В. К., 2019. 47с. Взято з <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2020/07/13/2020-07-13-avtonomy.pdf>
9. Закон України «Про повну загальну середню освіту». Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
10. Освіта України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. Інститут освітньої аналітики . Державна наукова установа. – К., 2022. 358 с.
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analitics.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>
11. Відповіді на поширені запитання щодо організації освітнього процесу в умовах воєнного стану. МОН України. Взято з <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/vidpovid-na-poshireni-zapitannya-shodo-organizaciyi-osvitnogo-procesu-v-umovah-karantinnih-obmezhen>
12. Клокар Н., Науменко Г., Гунько Л.. Автономія опорної школи і механізми її забезпечення. Методика. Практика. Експеримент. Рідна школа № 5-8, 2018. Взято з <https://lib.iitta.gov.ua/717544/1/%D0%90%D0%92%D0%A2%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%9C%D0%86%D0%AF%20%D0%9E%D0%A8%20%D0%A0%D0%86%D0%94%D0%9D%D0%90%20%D0%A8%D0%9A%D0%9E%D0%9B%D0%90.pdf>

Бобрицька В. І., професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, доктор педагогічних наук, професор (м. Київ, Україна);